ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

І. Грубінка, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-1240-8797

ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»

О. Грицина, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-1304-0250

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/10.31734/economics2021.28.079>

Грубінка І., Грицина О. Особливості формування ринку страхових послуг в Україні

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку страхового ринку України. Показано кількість страхових компаній, у тому числі виділено ті, що здійснюють особисте страхування. Досліджено динаміку здійснення страхових виплат страховими компаніями впродовж 2018–2020 років у розрізі різних видів страхування. Розглянуто структуру страхових премій відповідно до різних видів страхування, проаналізовано їхню динаміку та тренди розвитку. Наведено показники, які вказують на високий потенціал розвитку страхового ринку України і заходи, які повинні сприяти цьому. Зокрема, вказано на потребу зміни підходів державної регуляторної політики щодо діяльності страхових компаній. Показано позитивний вплив від розвитку довгострокових видів страхування для економіки країни. На основі статистичних даних досліджено види страхування, найбільш нерентабельні для страхових компаній. Показано деякі світові тенденції в розвитку страхової справи і їхній вплив на вітчизняний страховий ринок. Розглянуто в розрізі окремих показників ті види добровільного страхування, які користуються найбільшим попитом на ринку, наведено їхню динаміку. Наведені деякі особливості розвитку ринку страхових послуг України у контексті специфіки економічних відносин перехідної економіки і трансформації ринкових взаємозв'язків її суб'єктів. Показано значення страхових відносин і рівня розвитку страхового ринку для формування ефективної економіки і довгострокового інвестиційного ресурсу, для забезпечення економічного зростання, перерозподілу вільних фінансових ресурсів. Зроблено висновки щодо сучасного стану страхового ринку і перспектив його розвитку.

Ключові слова: страхування, страхові послуги, страховий продукт, страховий ринок, страхова компанія, форми страхування, види страхування, страхові премії, страхові виплати, страховий ризик, страховий договір.

Hrubinka I., Hrytsyna O. Features of establishment of the insurance services market in Ukraine

The article considers the current trends in development of the insurance market of Ukraine. The number of insurance companies is shown, including the insurance companies that provide personal insurance. The dynamics of insurance payments by insurance companies during 2018–2020 in the context of different types of insurance is studied. The structure of insurance premiums according to different types of insurance is considered, their dynamics and development trends are analyzed. There are indicators that indicate the high potential for development of the insurance market of Ukraine and the measures that should address this. In particular, the need to change the approaches of the state regulatory policy of the activities of insurance companies is pointed out. The positive impact of development of the long-term types of insurance for the country's economy is shown. Based on statistical data, the types of insurance that are most unprofitable for insurance companies have been studied. Some world tendencies in development of the insurance business and their influence on the domestic insurance market are shown. The types of voluntary insurance that are most in demand on the market are considered in the context of individual indicators, and their dynamics are given. Some peculiarities of development of the insurance services market of Ukraine are given, in the context of the specifics of economic relations of the transition economy and the transformation of market relations of its subjects. The importance of insurance relations and the level of development of the insurance market for the formation of an efficient economy and long-term investment resources, to ensure economic growth, redistribution of free financial resources is shown. Conclusions on the current state of the insurance market and prospects for its development are made.

Key words: insurance, insurance services, insurance product, insurance market, insurance company, forms of insurance, types of insurance, insurance premiums, insurance payments, insurance risk, insurance contract.

Постановка проблеми. Розвиток ринку завдань, зокрема це не тільки зменшення ризикової складової діяльності економічних суб'єктів, а й мобілізація фінансового ресурсу відповідно до потреб економіки та поліпшення страхових послуг є важливим елементом сталого розвитку всієї економічної системи країни. На ринок страхових послуг покладається низка

можливостей прогнозованого розвитку економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню функціонування страхового ринку України присвячені праці таких учених, як В. Базилевич [1], Г. Кулина [3], І. Малікова [4], О. Пономарьова [2], І. Рудь [7] та ін. Віддаючи належне науковому доробку цих та інших вчених у дослідженні страхового ринку, слід відзначити, що актуальною залишається проблема функціонування страхового ринку, зважаючи на сучасні умови діяльності суб'єктів економіки.

Постановка завдання. Наше завдання – дослідити сучасний стан ринку страхових послуг та його вплив на економічну систему країни.

Виклад основного матеріалу. Ринок страхових послуг є найбільш капіталізованим серед інших небанківських фінансових ринків України. Станом на 2016 рік на ринку ризикового страхування України, до якого входить ринок майнового страхування, страхові послуги надавало 310 компаній, що становить більшість усіх діючих в Україні страхових компаній (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці, бачимо, що кількість страхових компаній в Україні зменшується. Протягом вказаного періоду вона зменши-

лася на 95 одиниць, це свідчить про укрупнення ринку страхових послуг, оскільки кількість «лайф-фохів» за той самий період зменшилася на 75 одиниць, відповідно з ринку на фоні зменшення фінансового ресурсу в економіці вийшла низка невеликих страхових компаній. Негативним аспектом такого явища може стати послаблення конкуренції.

Варто звернути увагу на те, що частка страхових послуг на вітчизняному фінансовому ринку зростає. Це свідчить, з одного боку, про розвиток страхового бізнесу, а з іншого – про зростання зацікавленості фізичних і юридичних осіб у захисті своїх майнових інтересів від ризикових подій.

Розглядаючи структуру чистих страхових премій за послуги зі страхування майна за видами, варто відзначити суттєве переважання добровільних видів страхування над обов'язковими.

Загалом той факт, що частка добровільних видів страхування значно переважає частку обов'язкових, говорить про необхідність перегляду державної політики щодо формування переліку обов'язкових видів страхування. Але загалом, за результатами 2019 року, на майнове страхування припадала майже половина всіх страхових премій, що є позитивним явищем для ринку майнового страхування України (табл. 2).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній (СК) у 2016–2020 рр. [8]

Рік	Загальна кількість СК	Non-Life
2016	310	271
2017	294	261
2018	281	251
2019	233	210
2020	215	196

Таблиця 2

**Чисті страхові премії за період 2018–2020 рр.
за видами майнового страхування в Україні, млн грн [5]**

Показник	2018	2019	2020	Темп росту, %
Всього добровільні види	15342,4	17374,4	19530,1	13,2
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, Зелена картка)	11720,7	13801,2	8037,8	17,8
Вантажі	1479,3	1432,3	943,6	-3,2
Вогневі ризики	1915,6	2173,6	1365,3	13,5
Майно	3222,0	3518,4	2317,5	9,2
Всього обов'язкове	6945,6	7632,8	6173,3	9,9
Авіаційне	778,5	551,1	436,0	-29,2
ОСЦПВ	5671,6	6583,2	4490,8	16,1
Страхування кредитів	557,2	366,3	412,1	-36,5

Отже, частка добровільного страхування переважає обов'язкове більш ніж утричі. Темп його росту на 3,3 % є вищим від темпу росту обов'язкового страхування. Найбільші темпи росту демонструють КАСКО (17,8 %) і вогневі ризики пошкодження майна (13,5 %). Це вказує на значний потенціал розвитку страхового ринку і зростаючий попит на страхові послуги при всіх негативних

суспільно-економічних явищах. В Україні стає більше свідоміших покупців, і перелік обов'язкових страхових продуктів можна збільшувати.

Що стосується структури чистих страхових виплат зі страхування майна, то більшість їх також здійснювалася за добровільними видами страхування, особливо за страхуванням наземного транспорту.

Таблиця 3

Страхові виплати з видів майнового страхування за 2018–2020 рр., млн грн [8]

Показник	Рік			Темпи приросту чистих страхових виплат, %
	2018	2019	2020	2018–2019
Всього добровільні види	6455,9	6899,6	7836,8	6,9
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, Зелена картка)	5623,8	6504,2	5090,0	15,7
Вантажі	119,3	213,6	160,5	79,0
Вогневі ризики	249,8	298,9	568,3	-16,3
Майно	1412,4	1146,8	464,0	-18,8
Страхування фінансових ризиків	1393,4	1570,2	938,8	12,7
Всього обов'язкове	2567,3	3005,6	2543,3	17,1
ОСЦПВ	2509,2	2954,4	2031,6	17,7
Страхування кредитів	78,0	49,6	52,3	-36,4

Як видно з табл. 3, на добровільну форму страхування припадає більше страхових виплат, що логічно, зважаючи на більші обсяги страхових операцій. Однак темп приросту страхових виплат 17,7 % проти 6,9 % при порівнянні років є вищим в обов'язкової форми страхування. На нашу думку, це вказує на більшу питому вагу страхових випадків до загальної кількості укладених страхових договорів саме в обов'язкових видах страхування.

Сьогодні розвиток страхового ринку відбувається на фоні змін макроекономічної ситуації в державі при зниженні добробуту населення і посиленні державного регулювання й нагляду за страховою діяльністю. Сегменти ринку страхування майна демонструють цілком очікувані тенденції, адже здебільшого автострахування та страхування вантажів і багажу здійснюється на обов'язковій основі, тоді як страхування майна переважно на добровільних засадах.

Для уточнення ролі кожного зі сегментів ринку страхування майна дослідимо питому вагу автострахування, страхування майна та страхування вантажів і багажу у структурі чистих страхових премій і чистих страхових виплат (табл. 4).

Аналізуючи дані табл. 4, можна зробити висновок, що найбільшу частку в страхових преміях і страхових виплатах займає автострахування, ми вважаємо, що це пов'язано з обов'язковим оформленням автоцивілки та популярності КАСКО, зважаючи на усвідомлення власниками автомобілів високих ризиків від їх експлуатації, особливо у великих містах. Страхові премії від страхування нерухомого майна продовжують зменшуватися на 1,6 %, однак страхові виплати зросли на 7,9 %, що вказує на його високу ризиковість для страхових компаній. Ринок страхування вантажів не демонструє вагомих змін у частині страхових виплат, щодо страхових премій, то вони зменшилися на 2,4 %.

Український страховий ринок перебуває на порозі поступового інтегрування у світовий. Але вже сьогодні з'являються ознаки того, що страхування стає важливим сегментом ринкових економічних відносин. Саме страхування в змозі забезпечити не тільки безпеку, стабільність, соціальні гарантії в суспільстві через механізм страхового захисту, а й у перспективі може стати серйозним механізмом перерозподілу корисних ресурсів і вирішення питання зростання населення.

Таблиця 4

Питома вага окремих сегментів ринку страхування майна у структурі чистих страхових премій і чистих страхових виплат страхового ринку України у 2014–2018рр., % [8]

Показник	Рік	Автострахування	Страхування майна	Страхування вантажів і багажу
Чисті страхові премії	2014	32,0	11,0	6,7
	2015	32,8	9,8	5,6
	2016	32,7	10,0	4,8
	2017	34,6	9,0	3,5
	2018	34,0	9,4	4,3
Відхилення (+,-)		+2,0	-1,6	-2,4
Чисті страхові виплати	2014	56,1	3,5	0,0
	2015	40,5	5,6	0,0
	2016	43,3	1,7	4,6
	2017	46,8	2,5	0,6
	2018	45,2	11,4	1,0
Відхилення (+,-)		-10,9	+7,9	+1,0

Створення ефективного страхового ринку повинно забезпечити формування додаткових важливих фінансових резервів в економіці, важливим аспектом є подальший розвиток накопичувального пенсійного страхування, оскільки для економіки це довгостроковий інвестиційний ресурс і розвиток фінансового ринку повинен перекерувати цей ресурс із банківських депозитів і державних боргових цінних паперів у корпоративні цінні папери найефективніших підприємств і цілих галузей.

Посилення контролю за діяльністю страхових компаній є світовою тенденцією, однак методи контролю повинні стосуватися передусім заходів превентивного характеру, які пов'язані з аналізом фінансової звітності компаній і не несуть корупційних ризиків та бюрократичних обмежень [6]. Ефективними себе зарекомендували методи встановлення фінансових нормативів і контроль за їх дотриманням водночас із посиленням відповідальності власників страхових компаній. У більшості економічно розвинених країн держава істотно впливає на національний страховий ринок через законодавство й уповноважені страхові організації, в яких вона володіє, як правило, значним пакетом акцій [9]. Завдяки цьому вдається якомога повніше використовувати місткість страхового ринку й забезпечувати безпосередній державний контроль. Перспективи розвитку майнового ринку страхування України залежатимуть не тільки від кількісного чи якісного складу ринку, а й від подальшого вдосконалення законодавчої бази, що регулює не тільки сферу страхування, а також від створення сприятливої системи функціонування інституту страхових

посередників, покращання страхової культури та підвищення довіри до страховиків.

Ми вважаємо, що розвиток як особистого страхування, так і страхування майна в Україні повинен відбуватися лише на основі ринкових засад. Економічний стан країни, рівень добробуту її населення, недостатня ефективність державної регуляторної політики не дозволяють сформувати розвинутий страховий ринок на основі приписів і розширення обов'язкових форм страхування. Як показує досвід впровадження обов'язкових полісів ОСПВВ власників транспортних засобів, головним критерієм вибору страхової компанії стала ціна страхової послуги. Водночас якість надання її істотно знизилася і формалізувалася та подовжилася в часі, лівова частка відшкодування збитків внаслідок ДТП відбувається на основі особистих домовленостей сторін без залучення страхових компаній, а період виплати в разі звернення до них деколи становить кілька місяців.

Висновки. На страховому ринку України продовжуються процеси зменшення кількості страхових компаній і його монополізування. Частка страхових премій з добровільного страхування в чотири рази перевищує аналогічний показник обов'язкових видів страхування, динаміка його розвитку так само має кращі тенденції, що вказує на значний потенціал подальшого зростання страхового ринку. Найбільше зростання страхових виплат протягом досліджуваного періоду спостерігалось в страхуванні вантажів – 79 %, при зменшенні частки страхових премій цей вид страхування стає менш рентабельним для страховиків. Темпи приросту страхових виплат вказують на

кращу платіжну дисципліну обов'язкових видів страхування, і це залишається одним з основних викликів для державного регулятора. Загалом страховий ринок України потребує активнішої маркетингової роботи страхових компаній щодо популяризації добровільної форми страхування, коректування державної регуляторної політики з акцентом на превентивні заходи аналізу для виявлення потенційних недоліків і загроз, розвитку довгострокових видів накопичувального страхування, це значно прискорить розкриття його потенціалу і дозволить сформувати довгостроковий інвестиційний ресурс для забезпечення розвитку економіки.

Бібліографічний список

1. Базилевич В. Д., Базилевич К. С. Страхова справа. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2006. 351 с.
2. Бодня А. В., Іванченко М. А., Пономарьова О. Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/166.pdf> (дата звернення: 18.04.2021).
3. Кулина Г., Фаріон Я. Світовий ринок страхових послуг в умовах зміни парадигми глобального економічного розвитку. *Світ фінансів*. 2017. № 3(52). С. 48–59.
4. Малікова І. П. Оцінка концентрації страхового ринку України, її зв'язок з процесами монополізації та конкуренції. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 23, ч. 3. С. 76–79.
5. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfr.gov.ua> (дата звернення: 23.04.2020).
6. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр> (дата звернення: 18.03.2020).
7. Рудь І. Аналіз страхового ринку України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 856–859.
8. Сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2020-10.pdf?v (дата звернення: 18.04.2021).
9. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/en/Pages/Home.aspx> (last accessed: 18.02.2020).

Стаття надійшла 24.04.2021